

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Damsterdiep 4, Groningen
Status: BBP
Periode: 1 maart 2006
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 5 december 2006

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Damsterdiep 4 ligt aan de noordzijde van het (gedempte) Damsterdiep, vlakbij de hoek met het Schuitendiep. Het bouwblok wordt omsloten door het Damsterdiep (begrenzing aan de zuidzijde), Schuitendiep (westzijde), Grote Gang (noordzijde) en de Vosgang (oostzijde).

Het pand Damsterdiep 4 bestaat uit een voorhuis en een achterbouw. Het voorhuis is een tweelaags dwarshuis met een zadeldak; op het achterschild van dit dak bevindt zich een brede dakopbouw. De rechthoekige achterbouw van het huis heeft een samengestelde massa, waarvan het rechter deel bestaat uit twee bouwlagen met een plat dak. Aan de linkerzijde bevinden zich een tweelaags aanbouw met plat dak (voor) en een éénlaags aanbouw met plat dak (achter).

De achterbouw wordt bovendien ontsloten door middel van een (overbouwde) gang tussen de panden Schuitendiep 98 en 100. Haaks op deze steeg sluit een soort 'dwarssteeg' aan, gelegen achter de panden Schuitendiep 96 en 98. Via deze 'dwarssteeg' komt men uit op een binnenterreintje in het bouwblok.

BOUWGESCHIEDENIS

Hoewel buiten de middeleeuwse stadsomwalling gelegen, was het Damsterdiep reeds in de 16de eeuw aan weerszijden aaneengesloten bebouwd. Het gebied aan de noordzijde van het Damsterdiep had een duidelijk (voor)stedelijk karakter, zo blijkt uit de kaart van Van Deventer uit circa 1560. Volgend ijkpunt voor de bouwgeschiedenis is de vogelvluchtplattegrond van Haubois uit 1643, die op de hoek van het Damsterdiep en het Schuitendiep een fors hoekhuis (gericht op het Schuitendiep) weergeeft en daarnaast zeven diephuizen aan het Damsterdiep. In de late 17de eeuw of vroege 18de eeuw moet dit hoekhuis aan het Schuitendiep zijn ingekort ten behoeve van de bouw van (diep)huizen, waaronder Damsterdiep 6. Vermoedelijk is het pand Damsterdiep 4 eveneens in deze periode of korte tijd later afgescheiden van het hoekhuis aan het Schuitendiep.

De hoek van het Schuitendiep (onder) met het Damsterdiep (toen Nieuwe Steentilstraat genaamd, rechts) op de kaart van Hauboiss uit omstreeks 1643. Het noorden is op deze kaart links.

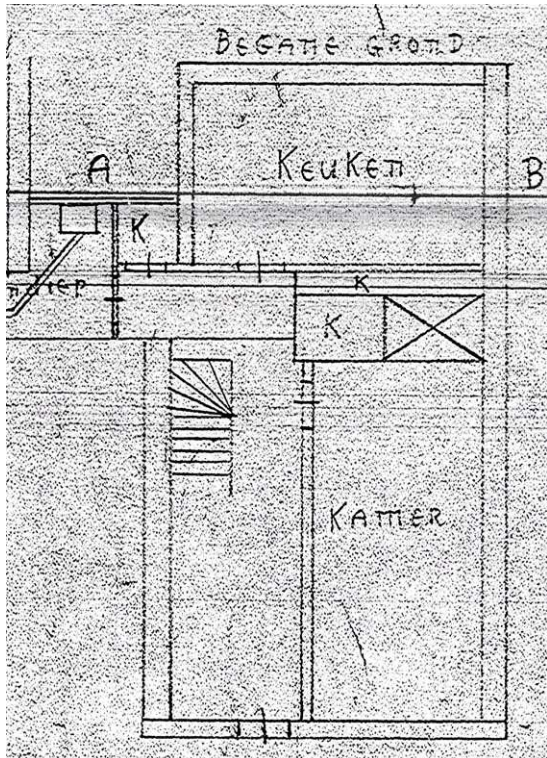
Op de kadastrale minuut van circa 1830 staat het huis Damsterdiep 4 afgebeeld als een voorhuis (een dwarshuis), zonder achterterrein. De L-vormige achterbouw hoorde toen bij het buurpand, Damsterdiep 6; deze was toegankelijk via een gang tussen de panden Schuitendiep 98 en 100. Wellicht behoorde deze achterbouw vanouds bij Damsterdiep 6.

Vrijwel zeker bestond het voorhuis reeds uit twee bouwlagen met een zadeldak, evenwijdig aan de straat. Aan de hand van de balklagen op de eerste en tweede verdieping wordt dit gebouw gedateerd in de 18de eeuw (of mogelijk de late 17de eeuw). De achterbouw was aanvankelijk smaller, zo kan worden opgemaakt uit de gevels en balklagen. In eerste opzet was dit een rechthoekig gebouw tegen de rechter helft van het voorhuis, bestaande uit een deels onderkelderde begane grond, een verdieping en een kap. De vorm van de kap is niet bekend, aangezien deze in de late 19de of vroege 20ste eeuw is gesloopt. Vóór 1830 moet een uitbreiding hebben plaatsgevonden, waarmee de achterbouw een L-vormige plattegrond kreeg.

De kadasterkaart uit omstreeks 1830 met daarop aangeven de moderne huisnummering.

Vermoedelijk in het midden van de 19de eeuw is het voorhuis gemoderniseerd of vernieuwd, waarbij onder meer de huidige voorgevel tot stand is gekomen. Zeker is dat het huis toen reeds deels onderkelderd was, zoals opgemaakt kan worden uit de kelderlichten onder de vensters aan de rechterzijde van de voorgevel. Eveneens in de 19de eeuw is het L-vormige gebouw aan de achterzijde toegeedeeld aan Damsterdiep 4, echter met uitzondering van de kelder en een trappenhuis.

De begane grond op een tekening uit 1927.

In de late 19de eeuw of vroege 20ste eeuw is de achterbouw vergroot door het bebouwen van de binnenplaats achter het voorhuis. Op de bouwtekening van 1927 staat hier reeds een tweelaags aanbouw getekend. In de loop van de 20ste eeuw hebben meerdere verbouwingen plaatsgevonden. Niet alleen werden voor- en achterhuis beter met elkaar verbonden, maar ook zijn indeling en interieur-afwerking aanzienlijk versoberd. Op het achterschild van het zadeldak is een dakopbouw gerealiseerd, waarmee de zolder meer gebruiksruimte kreeg.

BESCHRIJVING VOORHUIS

gevels

De voorgevel is een tweelaags lijstgevel in schoon metselwerk van handvormbaksteen (midden 19de eeuw).¹ Er is sprake van vier venster-assen, waarbij de tweede van links de entree bevat. Onder de twee vensters aan de rechterzijde van de ingang (begane grond) bevinden zich kelderlichten. Alle vensteropeningen en de deuropening hebben een getoogde vorm, respectievelijk voorzien van een steensstrek (kelder) en anderhalfsteensstrek (overige). De kozijnen zijn eveneens getoogd, de ramen en het bovenlicht van de deur niet.

De kelderlichten bevatten tweeruitsramen met brede middenroeden (19de eeuw?). Aan de buitenzijde zijn deze ramen voorzien van gaasroosters. De vensters op de begane grond en eerste verdieping bevatten H-(schuif)ramen. Op de begane grond zijn de bovenlichten ingevuld met gefigureerd blank glas-in-lood. Er zijn geen aftekeningen van oudere indelingen van de ramen zichtbaar. Vermoedelijk zijn de ramen geheel vernieuwd omstreeks 1950. De entree bevat een vroeg-20ste-eeuwse paneel deur,

¹ Het baksteenformaat bedraagt 22½-23 x 11½-12 x 4-4½ cm, bij een tienlagenmaat van 53½-54 cm. Op grond van dit formaat wordt de voorgevel gedateerd in het midden van de 19de eeuw.

bestaande uit drie vierkante paneeltjes (onder) en één paneel met een in- en uitgebogen bovenzijde (boven). Het bovenlicht heeft een soortgelijke invulling als de bovenlichten van de ramen. Midden op het voorschild van het dak staat een forse 19de-eeuwse dakkapel met een segmentboogvormig timpaan, waarvan het venster een H-raam heeft (20ste eeuw). Deze dakkapel wordt geflankeerd door twee lage dakkapellen (20ste eeuw).

De linkerzijgevel gaat grotendeels schuil achter het uitstek van Schuitendiep 100 (hoekpand). Aan de achterzijde valt een deel van de gevel te zien, waaruit blijkt dat de eerste verdieping is uitgevoerd in steens metselwerk en de geveltop in halfsteensmetselwerk. De eerste verdieping is wit geschilderd. De rechterzijgevel is geheel uitgevoerd in steens metselwerk.

De achtergevel gaat geheel schuil achter de (tweelaags) achterbouw.

De dakbedekking bestaat uit zwarte opnieuw verbeterde Hollandse pannen.

plattegronden per bouwlaag

Het rechter deel van het voorhuis is onderkelderd. Deze kelder is een rechthoekige ruimte, verlicht via twee kelderlichten in de voorgevel. Opvallend is het feit dat het oostelijke kelderlicht een veel steilere afzaat heeft dan het westelijke, wellicht in verband met kolenstort. De zoldering bestaat uit een enkelvoudige balklaag van gekantrechte naaldhouten balken. De balklaag is recent versterkt door middel van tussenbalken. De toegang bestaat uit een luik in de vloer van de begane grond. Dit luik bevindt zich op de plaats, waar zich eertijds een keldertoegang bevond (opgenomen in een kastenwand achter in de woonkamer op de begane grond). Verder zijn geen bijzonderheden gesignaleerd.

De begane grond gezien naar achteren. Onder het hoger gelegen gedeelte is de kelder van Damsterdiep 6.

De begane grond wordt in twee gelijke ruimten verdeeld door middel van een middenmuur. De woonkamer(s) van deze middenmuur is onderkelderd, de hal links daarvan niet. De zoldering bestaat uit een enkelvoudige balklaag (haaks op de straat), waartussen een plafondbewerking van recente datum verluidd was de hal indertijd in gebruik als een sta-café (café zonder zitgelegenheid). Het kleine venster in de tussenmuur moet gediend hebben als een drankuitgifte. Deze hal bevat verder de trap naar de eerste verdieping, waaronder een betonnen kluis met een ijzeren deur. Een doorgang in de achtergevel leidt naar de achterbouw.

De woonkamer is nu een ongedeelde ruimte, maar de twee deuren achter in de middenmuur maken duidelijk dat de oorspronkelijke woonkamer iets kleiner was. Achter in deze kamer bevond zich een kastenwand, die ook een volwaardige keldertoegang bevatte. De achterste deur in de middenmuur gaf toegang tot het keldertrappenhuis. De schouw tegen de rechter zijgevel staat in het midden van deze iets kleinere woonkamer. De mantel heeft omstreeks 1940 een bekleding van tegels en baksteen gekregen. Om een doorgang naar het achterhuis te maken is de kastenwand gesloopt, waarna een brede doorgang in de achtergevel is gemaakt.

De verdieping gezien naar de voorkant.

De eerste verdieping bevat een grote voorkamer over de volle breedte van het huis, waarachter een overloop (links) en een achterkamer (rechts). Deze achterkamer is door middel van een brede doorbraak in de wand verbonden met de voorkamer. Herkenbaar is een enkelvoudige balklaag van grenenhouten balken met een eenvoudige profilering (18de of 19de eeuw). De vensterwand (aan de voorzijde) is voorzien van een betimmering met schuine neggen, wellicht eertijds voorzien van luik-kasten. Voor het overige zijn geen bijzonderheden in de interieur-afwerking gesignaleerd.

De zolder is aan de achterzijde vergroot door middel van een forse dakopbouw. De indeling en afwerking zijn van betrekkelijk recente datum. Van de kapconstructie viel niets te zien, afgezien van het rookkanaal tegen de rechterzijgevel.

BESCHRIJVING ACHTERBOUW

De achterbouw heeft een tamelijk complexe opbouw. Als oudste kern valt het gedeelte aan de rechterzijde te herkennen, bestaande uit een gedeeltelijk onderkelderde begane grond en een eerste verdieping. De kap is verdwenen. Dit gebouw is vóór 1830 aan de westzijde uitgebreid met een eenlaags aanbouw (met een plat dak?), waarmee de plattegrond een L-vorm kreeg. Op die wijze staat de achterbouw ingetekend op de kadastrale minuut uit circa 1830. Tussen voorhuis en deze uitbreiding bevond zich een open binnenplaats, die naderhand in twee lagen is bebouwd. Deze tweelaags bebouwing staat al ingetekend op een bouwaanvraag uit 1927.

gevels

De gevels van de achterbouw zijn nauwelijks zichtbaar wegens de belendingen. Van het oudste gedeelte is alleen de eerste verdieping van de westgevel zichtbaar, een gepleisterde gevel met twee vensters. De kozijnen kunnen nog laat-19de-eeuws zijn, de ramen zijn vernieuwd. Eén van de vensters is ingevuld met vast glas, de ander is in tweeën verdeeld met een kalf (onderste vak met draairaam, bovenste vak ingevuld met vast glas).

De aanbouwen zijn uitgevoerd in baksteen, deels gepleisterd en/of wit geschilderd (19de of 20ste eeuw). De eerste verdieping van de westgevel is uitgevoerd in schoon metselwerk van machinale baksteen (20ste eeuw). Herkenbaar zijn verder een deur en een toiletvenstertje (20ste eeuw). De eenlaags aanbouw verkrijgt licht via een daklicht.

plattegronden per bouwlaag

De kelder onder het oudste deel van de achterbouw hoort bij Damsterdiep 6. Op de begane grond valt de historische ontwikkeling van de achterbouw nog goed te herkennen. Belangrijkste ruimte is de (voormalige) keuken, voorzien van een enkelvoudige balklaag (haaks op de straat). Midden tegen de achtergevel staat een forse schouw, wellicht een keukenschouw. Deze schouw is gemoderniseerd in de jaren dertig, inclusief de betegeling. Het voorste deel van deze ruimte heeft een hoger vloerniveau, vanwege het souterrain/ kelder van het buurpand (Damsterdiep 6). Op dezelfde plek bevindt zich een insnoering, die de positie van het trappenhuis van Damsterdiep 6 markeert. Dit trappenhuis wordt aan de bovenzijde aangelicht door een lantaarn in het platte dak van de achterbouw.

De ruimten in de aanbouwen hebben een indeling en afwerking van betrekkelijk recente datum.

Op de eerste verdieping valt de omvang van de oudste kern van de achterbouw ook goed te herkennen. Dit is een zelfstandige ruimte, ontsloten vanuit de achterkamer in het voorhuis. Ook deze ruimte heeft een enkelvoudige balklaag. Eén van de balken is versterkt met een slof. Midden tegen de achtergevel valt de plaats van een schouw en/of rookkanaal te herkennen. Een hoek in deze kamer is afgescheiden voor het trappenhuis van het buurpand, Damsterdiep 6.

Daarnaast, tegen de achtergevel van het voorhuis, bevindt zich een badkamer. Deze badkamer heeft een inrichting van betrekkelijk recente datum. Op de bouwtekeningen uit 1927 staat deze ruimte aangemerkt als bergplaats.

WAARDESTELLING

Het voorhuis en het uitstek van Damsterdiep 4 hebben hoge monumentwaarden, vanwege het (voornamelijk 18de- en 19de-eeuwse) casco, de afleesbare bouwgeschiedenis in de bouwmassa en structuur van het pand en de karakteristieke voorgevel.

Het huis is een verzelfstandigd onderdeel van (het achterhuis van) Schuitendiep 100, waarvan de kern uit de 18de eeuw stamt. In de 19de eeuw heeft een grondige modernisering plaatsgevonden, waarbij ook de voorgevel tot stand is gekomen. Deze voorgevel is vrijwel geheel gaaf en compleet behouden. De constructie van gevels, balklagen en vermoedelijk ook de kap hebben hoge monumentwaarden. Dit geldt ook voor de tweedeling van de begane grond, waarvan de rechter helft is onderkelderd. Voor het overige hebben de (sterk gewijzigd/ vernieuwde) indeling en afwerking indifferente monumentwaarden.

Het oudste deel van de achterbouw (rechterdeel van de achterbouw) behoorde aanvankelijk tot het buurpand, maar is in de 19de eeuw toegedeeld aan Damsterdiep 4. Het oudste deel van de achterbouw is herkenbaar in massa en constructie (gevels en balklagen). Dit bouwdeel heeft hoge monumentwaarden omdat de bouwhistorische ontwikkeling van de panden Damsterdiep 4 en 6 hier afleesbaar zijn. De kelder en het trappenhuis maken deel uit van Damsterdiep 6, dat eveneens hoge monumentwaarden heeft. Van indeling en interieur-afwerking is alleen de schouw op de begane grond ~~De belang~~ aanbouwen aan de achterzijde hebben indifferente monumentwaarden, vanwege de grondige verbouwing in de 20ste eeuw en de geringe samenhang met de rest van de bebouwing.

AANBEVELINGEN

Bij eventuele verbouwingen is het van belang om muurwerk en balklagen nader te documenteren. Speciale aandacht hierbij moet uitgaan naar de kapconstructie, aangezien deze nu nergens zichtbaar is.

Bijlage: uittreksel uit het bouwdoosier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Damsterdiep 4**
Bouwdoosiernummer : B 9723
D.I.V. bezoek : 22 februari 2005

1927

Bewoner Abraham Temmen krijgt een vergunning om een bestaande kastruimte op de begane grond te bestemmen en in te richten tot privaat en dit privaat te voorzien van een inrichting tot waterspoeling en de faecaliën en het huis- en hemelwater af te voeren naar het gemeenteriool.

1931

Er wordt een vergunningaanvraag ingediend voor het maken van een kelderingang en trapopgang in Damsterdiep 4 ten behoeve van Damsterdiep 6 en het maken van een deurkozijn in de scheidingsmuur tussen deze gebouwen zodat een doorgang ontstaat. In 1930 zijn de toenmalige kelderingang en trapopgang zonder vergunning verwijderd door de bewoner van nummer 4 dhr. Temmen. Vervolgens ging zijn buurman, dhr. Reitsma op nummer zes, hier tegen procederen. Het vonnis verplichte dhr. Temmen de oude situatie te herstellen.

1945

Tijdens het blussen van een brand in het pand Damsterdiep 4 blijkt een schoorsteen brandgevaarlijk. De eigenaar van het pand dient deze situatie te verhelpen.

1991

Er wordt toestemming verleend voor het uitvoeren van werkzaamheden van ondergeschikte betekenis. Het betreft het indelen van de tweede verdieping.

H. Wierts